

Egy soproni evangélikus egyházzenesész: Hamar Gyula (1881–1976)

Hamar Gyula tanügyi főtanácsos az egykori soproni Evangélikus Tanítóképző Intézet tanára, majd igazgatója volt. Fő hivatása mellett evangélikus egyházzenesészként is szolgált, elsősorban mint zeneszerző és mint az egykori soproni teológia megbízott ének- és zenetanára. Ősi pedagógus-családból származott. Belőle is – a szülői ház példájának hatása alatt – pedagógus lett. Lexikonok nem említik meg a nevét, pedig olyan haladó szellemet képviselt és olyan sokoldalúan képzett embereket, tanárokat nevelt intézetében, hogy volt tanítványai példamutató építőivé váltak országunknak.

Kormos Gyula mérnök (Sopron), a Budapesti Műszaki Egyetem adjunktusa.

Életrajza

115 éve, 1881. január 31-én Kőszegen született, Hammer Gyula és Glatzhofer Mária gyermekeként. Február 5-én keresztelték meg. Dédnagyatyja Kőszegen volt néptanító, nagyapja Veperden*, apja pedig Kőszegen tanítóskodott (1)(2). Anyját négyéves korában elveszítette, majd apja 1886-ban ismét megházasodott. Így a mostohagyerek sorsa is osztályrészül jutott neki (2)(3).

Az elemi iskolát és a középiskola négy alsó osztályát még Kőszegen végezte. Ezután Sopronban az evangélikus tanítóképzőben folytatta tanulmányait, melyeket az olykor hiányos szülői támogatás miatt nem egy esetben csak a kényszerű önfenntartás vállalásával végezhetett (3)**. Mégis sikerült elvégeznie a képzőt, és így 1899-ben kitűnő minősítésű tanítói oklevelet szerzett (4).

Ambícióit a tanítói végzettség nyilván nem elégítette ki, mert anyagi nehézségekkel dacolva továbbtanulásra szánta el magát, hogy magasabb képzettséget szerezhessen. Államsegélyben részesült, s a következő években a fővárosban tanulhatott, ahol talán még a soproni, nélkülözésekkel teljes éveknél is nehezebb időket élt át. Így a híres budai Pedagógiumban előbb polgári-iskolai tanári oklevelet, majd az egyetem mellett szervezett tanárképző kollégiumban tanítóképző-intézeti tanári képesítést nyert. Oklevele német nyelv és földrajz tanítására szolgált (3)(4).

Tanári szolgálatát 1904-ben a budapesti Deák téri Evangélikus Leánypolgári Iskolában kezdte, ahol egy év múlva véglegesítették volna, azonban még abban az évben meghívták Sopronba a Kapi Gyula intézeti igazgató nyugdí-

* Ma Weppersdorf, Kőszegtől 27 km-re Ausztria Burgenland tartományában.

** Hamar Gyula saját életéről, pályafutásáról soha nem beszélt. Az egyes életrajzi adatokat halála után özvegye elbeszélései alapján egykori diákja, Major Sámuel jegyezte fel és egészítette ki saját feljegyzéseivel a jelzett (3),(5),(7) irodalomban.

jazása folytán megüresedett tanítóképezdei tanári állásra. Így lett 1905-ben 31 évre a „szegények egyetemének” tanára. Nevét 1912 után magyarosította (2).

Kezdő tanárként szaktárgyain kívül hosszú éveken át a neveléstant is tanította. Közben 1914-ben kitört az első világháború, és őt is behívták katonának. Bevonulása után a keleti fronton, a Kárpátokban harcolt, ahol hamarosan orosz fogságba került (3)(4)(5)(6). Az Ural-hegység keleti vidékén felállított hadifogolytáborban csaknem négy évet töltött el. Átvészelte a fogolytáborban dühöngő járványokat. Emberi tartásáért különös tisztelettel vették körül fogolytársai (7). Egy magyar társával együtt sikerült megszöknie a táborból, és 1918 őszén épségben hazakerült.

Négy évi kényszerűsünet után újra folytathatta Sopronban tanári működését. 1919-ben megbízták az internátus vezetésével, de még ugyanabban az évben megválasztották az intézet igazgatójává (3)(4). Így a tanítóképző elkövetkező éveit már Hamar Gyula igazgatása fémjelezte. Egy nappal szilveszter előtt megnősült, Weith-Stumpe Mária okleveles tanítónőt vette feleségül (2)(3), aki egész további életében megértően mellette állt a legnagyobb munkákban és megpróbáltatások között is. Gyermekük nem született.

Igazgatói működésének legkritikusabb esztendeje az 1921/22. tanév volt, ugyanis az 1920-as trianoni béke elrendelte Sopronnak Ausztriához való csatlakozását. Emiatt a soproni tanítóképzőnek Győrbe való átköltözése is napirendre került, ami rendkívül sok gondot és példátlanul komoly szervezőmunkát igényelt. Az 1921. decemberében megtartott népszavazásnak köszönhetően Sopron a „leghűségesebb város”-ként magyar maradt, így az evangélikus tanítóképző is a helyén maradhatott (3).

Az ötévfolyamos tanítóképzés megszervezése igazgatósága idejére esett. Ehhez társult még az evangélikus tanítóképző többirányú fejlesztésével és a növendéklétszám nagymértékű megemelkedésével járó gondok megoldása. Sokszor 16–18 órát is dolgozott hivatalában. Igazgatói tevékenysége mellett látta el az internátusi és externátusi felügyeletet is. Még nyáron is csak ritkán hagyta el az intézet épületét, ahol szolgálati lakása is volt. Itt jelentkezett személyének egyik nagyszerű jellemvonása: az igénytelen körülmények között is mindig példás és páratlanul szívós helytállása. Kiemelkedő volt igazgatói tevékenysége során az 1933/34. tanév, mert a tanítóképző ekkor ünnepelte az intézet fennállásának 75. évfordulóját egy általános nagy találkozó keretében (3)(4). A nagyszabású ünnepély és találkozó megrendezése mellett ekkor dolgozta fel az intézet 1933/34-es évkönyve és az Evangélikus Népiskola 1933/9. száma részére a tanítóképző addigi történetét is.

Igazgatóságának eredményeként a tanítónövendékek példás magatartását városszerte elismerték. További érdemként említhetjük a testnevelés terén kifejtett tevékenységét, mert bár az intézet tornateremmel nem rendelkezett, az atlétikai versenyeken országos hírnevet vívott ki az ifjúság az intézetnek (3).

Hamar Gyulát a sporton túl különösen érdekelték még az elemi népiskola fejlesztésének, a kisebbségi német nyelvű oktatásnak, az egyházzenének és a kántorképzésnek a problémái.

Munkássága elismerésül a kormányzattól az elsők között kapta meg a tanügyi főtanácsosi címet. Mint az intézet igazgatója, sokrétű tapasztalatait felhasználva komoly iskolafejlesztési tervet dolgozott ki, azonban e terveit

egyrészt a rendelkezésre álló szűkös anyagiak, másrészt az iskolafenntartó hatóság részéről mutatkozó mostoha bánásmód miatt – bár tanügyi főtanácsos volt – mégsem tudta megvalósítani. Ennek ellenére – hite és bizodalma valamint csendes, szívós munkássága gyümölcseként – számos elismerést könyvelhetett el (3)(4).

Orgonálással és zeneszerzéssel is foglalkozott. A zene és a komponálás számára a kikapcsolódást jelentette, életének a mindig tenni akaráson túl egyik megtartó ereje volt. Sokáig tanított egyházi éneket és zenét mint megbízott előadó az Erzsébet Tudományegyetem Ev. Hittudományi Karán (soproni teológiai fakultás) (4)(8). Sopronban lévén gyakran és szívesen helyettesítette az ország legnagyobb evangélikus templomi orgonáján Szentgyörgyi (Amminger) Kálmán karigazgatót. Ennek az orgonának a hangja ihlette őt orgonaműveinek megírására is.

Munkája mellett számos, történeti kutatással, nevelésüggyel, egyházi énektanítással, egyházzenével, kórusénekléssel, orgonával, orgonálással kapcsolatos cikke jelent meg a Soproni Szemle és az Evangélikus Népiskola c. folyóiratokban (9). Az *Evangélikus Népiskola* 1932-ben indított *Kántori Rovatán*ak vezetője volt. Nevéhez fűződik, hogy e folyóiratban rendszeressé váltak a korábban alkalmanként csatolt kottamelléletek, melyekben a régi mesterek rendszeresen közreadott művei mellett számos saját kórusművet és Gárdonyi-szerzeményt jelentetett meg.

Hűséges szolgálatát, tehetőségét és tekintélyét különböző egyesületekben betöltött tiszt-ségei is jelzik. A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete alelnökévé és a soproni ev. egyházmegye tanügyi bizottságának elnökévé választották, de többek között a Soproni Szabad Királyi Város Törvényhatósági Bizottságának, a Soproni Frankenburg Irodalmi Körnek, a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesületnek, a Soproni Magyar Férfidalkörnek és a Soproni Városházépítő Egyesületnek is tagja volt (3)(4), ahol rendszeresen előadásokat is tartott.

55 évesen, 1936-ban, saját kérésére ment nyugdíjba, amiben szerepet játszott az is, hogy iskolafejlesztési terveihez nem kapott megfelelő támogatást. 1937-ben átadta a Kántori

Hamar Gyula, ahogy egykori diákjainak emlékezetében él

Magánének. 4. Adventi ének. - Hamar Gyula. (7)

Ének. 108; 1-2.)
 Je - su - s - ki - lé - em - be - vel, kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké.
 Je - su - s - ki - lé - em - be - vel, kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké.

Manuáliser.

Je - su - s - ki - lé - em - be - vel, kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké,
 Je - su - s - ki - lé - em - be - vel, kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké,

Kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké, kél - tét - len - ny - a - ra - jél - je - té - ké.

1. ábra. Adventi ének a 34 Vallásos Ének c. gyűjteményből

Rovat rovatvezetői feladatait barátjának és kollégájának, Gárdonyi Zoltánnak, aki őszinte elismeréssel nyilatkozott Hamar Gyulának a Kántori Rovatot és általában az egyházi zene ügyét érintő, odaadó tevékenységéről (10).

Nyugdíjazása után életének hátralévő 40 esztendejében volt tétlen. Több ideje maradt az orgonálásra, zeneszerzésre, s egy jó évtizeden át egyházi levéltárosként is működött, valamint a soprani év. gyülekezeti lapot szerkesztette (8). Precízen, pontosan rendszerezte saját műveit, kottáit, sokat foglalkozott a ritmikus evangélikus gyülekezeti éneklés megvalósításával és az ezt segítő korárelőjátékok – elképzelése szerinti – helyes alkalmazásával.

Főleg vokális műveket komponált. Vegyeskari darabok mellett számos művét férfikarra és egynemű karra írta. Ezek közül soknak a dallamát is ő szerezte, más esetben ritmizált formában régebbiről ismert dallamot használt fel. Kórusművein érződik elődje, Kapi Gyula zeneszerzői hatása. Több ismert vagy saját dallamot ritmizálva feldolgozott és harmónium- vagy orgonakísérettel ellátva foglalt össze a 34 *Vallásos ének* című összeállításában (ld. 1. ábra). Ezek az énefeldolgozások lényegében ugyanolyan elképzelés nyomán, ugyanolyan szándékkal készültek, mint korárelőjáték-gyűjteménye: az istentiszteleti énekekre, annak hangulatára, tartalmára és hangnemére való ráhangolás elősegítése volt a célja (11).

Orgonaművei közül kiemelkedő a *Magyar Orgonakorálok* című kéziratos kötete, amelyben 10 magyar korált dolgozott fel (ld. 3–4. ábra). Előszavában összefoglalta az orgona-korálokra vonatkozó nézeteit (2. ábra).

Kórus- és orgonaművei mellett hegedűre és csellóra is komponált, e darabokból mindössze néhány maradt ránk.

Műveit általában a világos szerkesztés jellemzi. Kedvelte a könnyen megjegyezhető dallamokat. Orgonaműveiben előszeretettel alkalmazott terc-, szext- és decima-párhuzamokat valamint áttekinthető, egyszerű felépítést az érthetőség érdekében. Kórusművei azonban igen sokrétűek, de az eszázadi modern hatások gyakorlatilag messze elkerülték dallam- és harmóniavilágát.

A 21 *Evangélikus vegyeskari mű* és a 34 *Vallásos ének* című gyűjteményét valamint a *Magyar Orgonakorálok* kötetét valószínűleg sajtó alá szerette volna rendezni, olyan precízen kidolgozta azokat. A II. világháborút követő rendszerváltás miatt ez a terve már nem valósulhatott meg.

95. életévének betöltése előtt mintegy 2 héttel, 1976. január 14-én költözött el az élők sorából. Síremlékét volt diákjai emelték a soproni evangélikus temetőben.

Hamar Gyula tanári és igazgatói tevékenységére, de nyugdíjas éveire is jellemző volt a hivatással való teljes azonosulás, a pontosság és alaposág, a bámulatos türelem. Gondosan őrzött szigorúságán, modoros morózusságán is átsütött meleg szívének mély humanizmusa, derűs, mértéktartó humora. Megfontoltsága, befelé tekintésre való hajlama mély életbölcsessel párosult (3)(4)(6). Csalódásai után is hitt az emberekben és a nevelés sikerében.

Hamar Gyula zenei hagyatéka

Tekintettel arra, hogy halálát követően felesége is csakhamar elhunyt, közvetlen örökösük sem lévén, otthon őrzött hagyatékának nyoma veszett. Műveinek egy része nyomtatásban megjelent, más része Szentgyörgyi Kálmán karigazgatónak ajánlva az ő hagyatékaként a soproni evangélikus gyülekezet kottatárában volt fellelhető (11). Ma élő egykori tanítványainak felkutatásával még néhány művére sikerült rátalálni. Így ismert műveinek száma: 98. Ez minden bizonnyal nem a teljes lista, mégis jellemző keresztmetszetet ad zeneszerzői tevékenységéről. Az összegyűjtött kottaanyag alapján ma ismert művei a következők (12):

¹ Sajnos az utóbbi két év alatt csaknem a teljes, rendezett irat- és kottaanyagnak nyoma veszett, csupán a *Magyar Orgonakorálok* c. kötet maradt meg egy kiállítás kapcsán.

Az orgonakorálok

orgonai előadásra szánt korál-letételek s az evangélikus identitáselet főcímekinek legcél-
 szós bevezetői, mert ezáltal az érdeklő gyülekezet nemcsak a főcímek hangnemeire és tempójára,
 hanem dallamára is előkészíthető, sőt az orgona szerkezetének típus felhasználásával művészi-
 elvadászt orgonakorál a gyülekezet figyelmét az érdeklő esztétikájára is irányíthatja, ami - ha mostunk-
 ban van - fontosabb ezáltal, hogy férfi vagy női képeket magánénekes (kántor vagy egyzenés) mintaszó-
 előisméltől párostitja (vagy helyettesíti) az orgonakorál kiemelkedő dallamait. Az orgonakorál
 dallamának világs kiemelése különösen a 3 szelami letét révén érhető el. Ha a koráldallamot
 (cantus firmust) nem az orgonán szólaltatjuk meg, hanem magánénekes (egyzenés énekesrel)
 énekeljük, a 3 szelami orgonakorál fennmaradó 2 szelama a magánénekes kíséretét szolgálja.
 Ezenmíg állapot volna, ha a gyülekezet annyira figyelmesebben tudna korálni énekelni, hogy a
 cantus firmust egyedül volna képes ellátni, az orgona pedig csak a többi szelammal való kíséretre
 szorítkozhatna. Az orgonakorálnak legyen rövid előjátéka és lehetőleg kis utójátéka is. Az orgo-
 nakorálok ne legyenek kegyencok.

10 magyar orgonakoráll tartalmassá kis gyűjteménnyel az orgonakorál-
 vonatkozású nézeteket szeretném szemléltetni és az illetékesek figyelmébe ajánlani. Mind a
 10 darabot magam komponáltam, a köztgyűjtemény minden pontjában, vonalában, köztjében írást
 sajátkezűleg végeztem el, külön adom Annminger Heléné soproni evang. barizsoktól, a
 sőt kedves kézirattal is.

Sopron, 1944. szept. 1. és 2. között.

Hamar Gyula
 kántor, főbíró,
 a soproni evang. kántorkör-élet vezetője

2. ábra. A Magyar orgonakorálok c. kötet előszava (Hamar Gyula kézirása)

Orgonaművek:

- Krisztus Urunknak áldott születésén (orgona-korálelőjáték, első fogalmazás, végső for-
 ma ld. Magyar Orgonakorálok)
- Előjáték (másolat)
- Közjáték (másolat)
- Magyar Orgonakorálok (a kötetben 10 magyar orgonakorál kézirata, ld. külön)

Elsőjáték

Krisztus Urunknak áldott születésén.

(Koraleljáték)

Hamar Gyula.

I. Sopor

II. Sopor

Ped.

Sopron, 1934. december 10.

Ungvári János karvezetővel

Hamar

3. ábra. Krisztus Urunknak áldott születésén, koraleljáték 1934-ből (Szentgyörgyi Kálmán kézírásával)

Vokális művek:

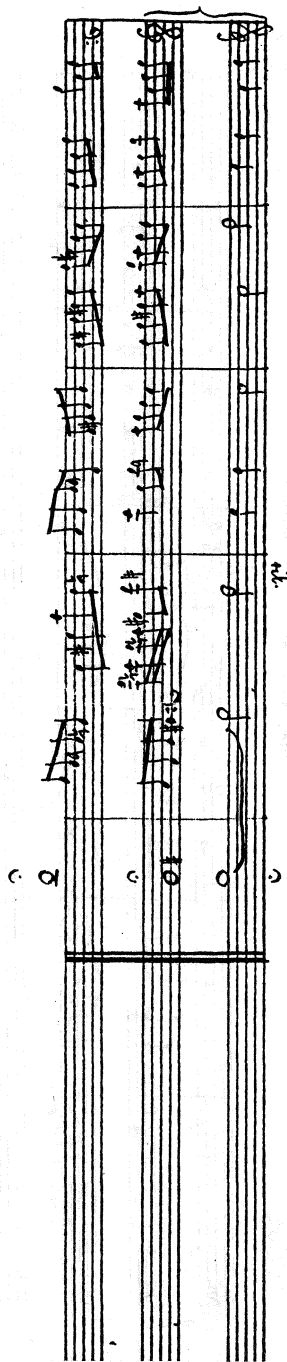
- 34 Vallásos ének (harmonium- vagy orgonakísérettel ellátva, ld. külön)
- Magyarok könyörgése (magánének orgonakísérettel, szöveg nélküli példány)
- Fohászkodás (magánének orgonakísérettel; nem azonos a 34 Vallásos ének 16. darabjával)
- Új világosság jelenék (magánének vagy egyszólamú énekkar orgonakísérettel)
- Könyörgés (magánének orgonakísérettel)
- A Miatyánk (kar, szólo és orgonakísérettel)
- A reformáció ünnepére (egyszólamú vegyeskar orgonakísérettel)
- 21 Evangélikus vegyeskari mű (ld. külön)
- Végpárt (gyászkar Hammer József emlékére Kisfaludy K. verse alapján)
- Sírom (Madách Imre versére írott kórusmű)
- Kezeimet összeteszem (a Vallásos Karénekek vegyeskara c. gyűjteményből, szerk. Kapi Gyula)
- Jézus lecsendesíti a háborgó tengert (vegyeskar, szólamkották alapján összeállított kézirat)
- Isten, ó szent Isten (3 szólamú gyermekkar tanítás kezdetére)
- Hős Krisztusunk szólít minket (3 szólamú gyermekkar)
- Erős vár a mi Istenünk (3 szólamú egynemű kar)
- Erős vár a mi Istenünk (vegyeskar)
- A 90. Zsoltár (férfikar)
- Keresztyének, örvendezzünk (3 szólamú egynemű kar)
- Zengjen ének minden szájon (3 szólamú gyermek- vagy nőikar)
- Ó, vigasztaló Szentlélek (3 szólamú egynemű kar)
- A Miatyánk (vegyeskar)
- A reformáció emlékünnepeére (férfikar)
- Magyarok könyörgése (vegyeskar)
- Magyarok könyörgése (férfikar)
- Magyarok könyörgése (4 szólamú gyermek- vagy női kar)
- Kárpátoktól Adriáig (férfikar)
- Mit bízik e világ (temetési ének orgonalettel)

Egyéb művek:

- Hálaadás (Deo gratias) (hegedűre vagy csellóra és orgonára)
- Bizodalom (Fiducia) (csellóra és orgonára)
- Új világosság jelenék (hegedűre és orgonára)

Egykori diákjai még két műről számoltak be, melyeknek kottái nem maradtak fenn:

- Soproni ének (kórusmű)
- Magyar Hiszekegy (a mű megzenésítésére országos pályázaton II. helyezést elért mű, melyet később átdolgozott a Miatyánk-ra.)

4. ábra. Krisztus Urunknak áldott születésén, orgonakorál a Magyar Orgonakorálok című kötetből, 1944-ből, ahogyan az orgonakorálokról alkotott véleménye alapján átdolgozta (kézirat)

Urvakom Urunknak adott szívében!
Magyar orgonaként. I. szél.
II. szél.
Hamar Gyula

The image shows a handwritten musical score for the hymn "Urvakom Urunknak adott szívében!". The score is written on three systems of staves. The top system consists of a vocal line (treble clef) and an organ accompaniment (bass clef). The middle system consists of a single organ accompaniment staff (bass clef). The bottom system consists of a single organ accompaniment staff (bass clef). The music is in a simple, homophonic style with a clear melody and accompaniment. The notation includes various rhythmic values, accidentals, and dynamic markings. The score is written in ink on aged paper.

34 Vallásos ének

(Harmónium- vagy orgonakísérettel)

1. Isten nevében kezdem el	18. Meghallgassd, Uram, én szólásomat
2. Soli Deo Gloria	19. Én édes Megváltóm
3. Evangélium	20. Jézust el nem bocsátom
4. Ádventi ének	21. Ha mindenki elhagyna
5. Áldott az Isten	22. Szegény fejem, hová hajtnálak
6. A keresztyénségben	23. Ó, hogy adhassak hálákat
7. Várjad, én lelkem, az Urat	24. Ecce homo
8. Zengjen ének minden szájon	25. Élet Ura, Krisztusunk
9. Az Úr születéséről	26. Midőn Jézus a keresztfán
10. Ének az újévben	27. Dicsőséges Szentháromság
11. Jézus lecsendesíti a háborgó tengert	28. Te vagy életem boldogsága
(Gárdonyi Z. férfikari letétének átírata)
12. A publikánus imája	29. Adj békességet, Úristen
13. Teremts bennem, ó Isten, tiszta szívvet	30. A reformáció emlékünnepe
14. Kérlek Téged, Istenemet	31. Ne félj, te kicsiny nyáj
15. Evangélikus magyarok könyörgése	32. Mint Kőszál a tengerben
16. Fohászodás	33. Adj nekünk békét egyesén
17. Tehozzád teljes szívből	

21 Evangélikus vegyeskari mű

1. A keresztyénségben	12. Magyarok könyörgése
2. Az Úr születéséről	13. A Miatyánk
3. Zengjen ének minden szájon	14. Adj békességet, Úristen
4. Keresztyének, örvendezzünk	15. Ne félj, te kicsiny nyáj
5. Ének az újévben	16. A reformáció emlékünnepe
6. Ecce homo	17. Erős vár a mi Istenünk
7. Krisztus keresztjén	18. Óév estéjén
8. Én édes megváltóm	19. Neujahrslied
9. Jövel, Szentlélek Isten	20. Jauchzet Gott in allen Landen
10. Meghallgassd, Uram, én szólásomat	21. Lass dich durch nichts erschrecken
11. Fohászodás	

Magyar Orgonakorálok

evangélikus istentiszteleti főénekek előjátékai gyanánt

1. Az én időm, mint a szép nyár	6. Krisztus Urukknak áldott születésén
2. Eltévedtem, mint juh	7. Minden e földön csak elmúlandó
3. Gondviselő édes Atyám	8. Mely igen jó az Úristent dicsérni
4. Győzhetetlen én kőszálam	9. Mintha szárnyon szállna
5. Jövel, Szentlélek Úristen	10. Térj magadhoz, drága Sion

Irodalomjegyzék

- (1) Kőszegi evangélikus anyakönyv (Evangélikus Lelkészi Hivatal, Kőszeg)
- (2) id. Magassy Sándor sikatori lelkesz egyháztörténeti kutatásai (kéziratban)
- (3) Major Sámuel: *Hamar Gyula* (kézirat, 1979. március 18.)
- (4) Rozsondai Károly: „Hamar Gyula”, *Luther Naptár* 1937. 76–77.
- (5) Major Sámuel: *Hamar Gyula* (életrajzi összefoglaló, kézirat)
- (6) Major Sámuel: „Hamar Gyula 1881–1976”, *Evangélikus Élet* 1992. jan. 12.
- (7) Major Sámuel: *Amikor Hamar Gyula bácsiról emlékezünk*. (Epizódok H. Gy. életéből, kézirat, 1992. február 2.)
- (8) *Evangélikus Naptár* 1977. 100.
- (9) *Evangélikus Népiskola* 1926/2, 7–8, 1927/4, 1928/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7–8, 1932/5, 1933/9, 1935/2, 1936/1, 4, 5, 7–8, 1937/1, *Soproni Szemle* 1941. 291., 1943. 255., 1943. melléklet, 1964. 363.
- (10) *Evangélikus Népiskola* 1937/1
- (11) Evangélikus gyülekezeti könyvtár kottatára, Sopron
- (12) Kormos Gyula: *Hamar Gyula (1881–1976) műveinek jegyzéke* (1992. június 6., Evangélikus Könyvtár kottatára, Sopron)